

НОРМАТИВНАТА УРЕДБА ЗА БИОЛОГИЧНОТО ЗЕМЕДЕЛИЕ – ПРОБЛЕМИ И ВЪЗМОЖНОСТИ

Гл. ас. д-р Дамян Киречев
Икономически университет – Варна

REGULATORY FRAMEWORK FOR ORGANIC AGRICULTURE - PROBLEMS AND OPPORTUNITIES

Chief Assist. Prof. Damyan Kirechev
University of economics - Varna

Резюме: Биологичното земеделие придобива ключово значение в прехода към устойчиво селско стопанство. В световен план се наблюдава нарастване на броя на операторите и заетите земеделски земи. Динамиката на отношенията по повод биологичното земеделие са неразривно свързани с непрекъснатото усъвършенстване и развитие на регулаторната рамка. Промените в законодателството са следствие на политиката за подкрепа в на биологичното земеделие.

Ключови думи: *биологично земеделие, устойчиво земеделие, план за действие*

Abstract: Organic agriculture is gaining key importance in the transition to sustainable agriculture. Globally, there has been an increase in the number of operators and farmland occupied. The dynamics of organic agriculture relations are inextricably linked to the continuous improvement and development of the regulatory framework. The changes in the legislation are a consequence of the policy to support organic agriculture.

Key words: *organic agriculture; sustainable development; action plan*

Doi: <https://doi.org/10.36997/LBCS2021.134>

Въведение

Биологичното земеделие е производствена система за доставяне на непреработени храни с няколко десетилетна история, която е обект на задълбочени проучвания в научната литература и която се радва на положителна тенденция в развитието си. Фундаменталните основи в разбирането на биологичното земеделие са поставени от Организацията по прехрана и земеделие към ООН (FAO) и Световната

здравна организация (СЗО) в „Кодекс Алиментариус“, според които биологичното земеделие е „цялостна система за управление на производството, която насърчава и укрепва устойчивостта на агроекосистемите“ чрез използване „на агрономични, биологични и физико-механични методи като противовес на използването на синтетични материали“ (FAO, WTO 1963). Чрез биологичното земеделие „се съчетават най-добрите практики по отношение опазването на околната среда, поддържа се висока степен на биологично разнообразие, опазват се природните ресурси, прилагат се високи стандарти за хуманно отношение към животните и методи на производство, съобразени с предпочитанията на част от потребителите към продукти, произведени чрез използване на естествени вещества и процеси“ (European Commission 2014). Прилагането на биологично земеделие намалява влиянието на земеделското производство върху околната среда насърчава внедряването на практики, щадящи почвите и водите, опазване на разнообразието и поддържане на равновесие в екосистемите, отговорно използване на ресурсите (European Union 2021).

В по-широк план, чрез насърчаване на биологичното земеделие, политиката на Европейския съюз (ЕС) цели както подобряване на предлагането на биологични продукти, така и да се удовлетвори нарастващото потребителско търсене и да се подобри пазарната инфраструктура (чрез постигане справедлив пазар за производители и търговци). Политиката на ЕС по отношение на биологичното производство е в непрекъсната динамика повече от четири десетилетия и придобива нови измерения в контекста на прехода към устойчива и неутрална по отношение на климата Европа.

По данни на Research Institute of Organic Agriculture (FiBL) в сътрудничество с IFOAM – Organics International (Willer et al. 2021) производството и пазарното присъствие на органичното земеделие в световен план непрекъснато нараства в последните години. През 2019 г. площите, заети с органично земеделие, достигат 72,3 млн. ха, като в регионален план най-висок дял се наблюдава в Океания (35,9 млн. ха), следвани от Европа (16,5 млн. ха) и Латинска Америка (8,3 млн. ха). В глобален план 1,5% от земеделската земя се използва за органично земеделие, в т.ч.: в Океания – 9,6%, Европа – 3,3% (като на ЕС се пада 8,1%). През 2019 г. броят на производителите в света в сектора на органичното земеделие достига 3,1 млн., като 51% са в Азия, 27% са в Африка, 14% са Европа и 7% са в Латинска Америка.

През 2019 г. продажбите на биологични храни и напитки надхвърлят 106 млрд. евро (112 млрд. долара), като страната с най-голям пазар е САЩ (44,7 млрд. евро), следвана от Германия (12 млрд. евро), Франция (11,3 млрд. евро). На САЩ се пада 42% от глобалния пазар, на ЕС – 39% (или 41,4 млрд. евро), следвани от Китай с 8,5%. Най-високо потребление на органични храни на глава от населението се наблюдава в Дания – 344 евро годишно. Най-висок дял в потреблението на органични продукти е налице в Дания – 12,1%, следвани от Швейцария – 10,1% и Австрия – 9,1%. По данни на МЗХГ (МЗХГ 2020) през 2019 г. в България общите площи, върху които се прилагат методите на биологичното производство (биологични площи и площи в преход) са 226 хил. ха – 4,5% от общата използвана земеделска площ в страната. Броят на биологичните оператори е 6405, от които 5942 броя са селскостопански производители (7,3% от общо регистрираните земеделски стопани), 237 преработватели на биологична продукция и 226 броя търговци на едро и дребно.

Може да се обобщи, че биологичното производство има нарастващо значение за икономиката на страните в ЕС, в т.ч. и за България, което налага неговото изучаване. Постигането на сигурност и устойчивост в развитието на производството и търговията с биологични продукти предполага съблюдаване и контрол за спазването на принципите за биологично производство, както и непрекъснато усъвършенстване на нормативната база в контекста на националните и европейските тенденции в развитието на сектора. Обективна е необходимостта от непрекъснато преразглеждане и адаптиране на регулаторната рамка в следствие на амбициозните цели на ЕС да отговори на нарастващия пазар на биологични продукти в контекста на екологизацията на производството, породена от Европейския зелен пакт, стратегиите на ЕС от 2020 г. „От фермата до трапезата“ (Европейска комисия 2020) и „Стратегия за биологичното разнообразие“ (Европейска комисия 2020). Мащабна цел на стратегията на ЕС „От фермата до трапезата“ е до 2030 г. 25% от земеделските земи да бъдат обработвани по правилата на биологичното земеделие. В този смисъл целта на доклада е насочена към обследване на нормативната рамка за развитие на биологичното земеделие в България и възникващите проблеми и предизвикателства във връзка с политиката за прилагане на биологичното земеделие в контекста на променящите се условия.

Изложение

Биологичното земеделие в България е едно от големите предизвикателства в икономическото реструктуриране на земеделския сектор, целящо да създаде и развива устойчива система за производство на храни, да повиши заетостта в селските райони, да подобри използването на природните ресурси и стабилизира екосистемите. Страната ни разполага с достатъчно условия да заеме по-добро място в разрастващия се пазар на биологични продукти в ЕС и света. Първите стъпки в областта на биологичното земеделие у нас датират отпреди няколко десетилетия, но едва през последните 20 години, в контекста на присъединяването на страната към ЕС, се увеличи интересът към това производство. В предприсъединителния период и в периода след присъединяването на страната към ЕС биологичното земеделие се разви на нова основа, като се задълбочиха изследванията, настъпиха промени в законодателството, подобри се програмирането и се създадоха условия за публична подкрепа за прехода и прилагането на практиките в биологичното земеделие. Значително място в процеса на преход се отдели на законодателството, като инициативата в тази посока бе следствие на трансформиращата се политика на ЕС и глобалните нормативни промени.

Икономическата значимост на биологичното земеделие е обект на задълбочени изследвания в българската икономическа литература у нас в последните години, като се акцентира върху редица проявления: принципите и методите на производство (Kostadinova, Popov 2012); значимостта на сектора за развитие на аграрния отрасъл (Николова 2013), (Митова 2014), (Branzova 2019), (Agapieva-Aliosman, Dirimanova 2021), (Брънзова 2021); значимостта на сектора за развитие на селските райони (Джабарова, Лулчева 2012), (Стоянов, Дончева 2018), (Николова 2021); тенденциите в сектора на биологично производство (МЗХ 2014), (Костадинова, Алексиев, Станков 2016), (Кабакчиева 2017), (Кръстева 2017), (Иванов и др. 2020); опазването на биологичното разнообразие и повишаване на устойчивостта (Григорова, Арабска 2013); безопасността на храните (Душкова 2021), (Стоянова 2021) и др. Политическото програмиране на биологичното земеделие в страната се осъществява от Министерството на земеделието и храните, което реализира целите на политиката в областта на биологичното земеделие чрез Програма САПАРД (2000-2006), На-

ционалният план за развитие на биологичното земеделие 2007-2017, Програмата за развитие на селските райони 2014-2020, Националният план за действие за развитие на биологичното производство до 2027 г. Динамиката в развитието на отношенията на биологичното земеделие са в следствие на трансформации, породени от промените в целите на Общата селскостопанска политика, насочени към подобряване на жизнения стандарт на заетите в сектора, повишаване на безопасността на храните и интегриране на изискванията за опазване на околната среда в ОСП и повишаване на устойчивостта на земеделието. С оглед на целите и политиката за биологично производство нормативната уредба се приспособява в посока създаване на лоялна конкуренция, нормално функциониране на вътрешния пазар на биологични продукти, запазване на доверието на потребителите по отношение на биологичните продукти, обозначени като биологични, и осигуряване на условия, при които политиката да може да се развива в съответствие с развитието на производството и пазара.

Развитието на отношенията, свързани с биологичното земеделие, се основават на спазването на няколко фундаментални принципа, заложи в нормативната материя и определени от Международната федерация на движенията за биологично земеделие (IFOAM – Organics International) – принципите на здраве, екологичност, справедливост и отговорност (IFOAM). Съставени като взаимосвързани етични принципи, за да вдъхновяват органичното движение по света, те определят развитието на биологичното земеделие, разработването на законодателство, програми за действие, стандарти, системи за гарантиране на участието, изграждане на доверие и др.

Проучване на регулациите в областта на органичното земеделие в световен план показва, че към 2020 г. 72 държави имат напълно внедрени регулации в областта на биологичното земеделие, 22 страни имат ненапълно внедрено законодателство, а 14 държави са в процес на разработване на нормативна уредба (Willer et al. 2021). В Европа 43 държави имат законодателство в областта на биологичното земеделие, като при 39 държави са напълно внедрени регулации. развитието на законодателната база в света е в контекста и на нарастването на броя на сертифицираните производители в света, достигайки 1,11 млн. обработващи 755 хил. ха. Законодателството в областта на биологичното земеделие на САЩ и ЕС (като най-големи потребители на биологични продукти) е определящо за развитието на нормативните

регулации в световен план. Американският департамент по земеделие (USDA) през 2020 година стартира промени в регулациите си, насочени към засилване на надзора при доставката на биологични храни, намаляване на ограниченията при сертифициране, подобряване на контрола, подобряване на стандартите. Процесът на последната трансформация на законодателството на ЕС започна от 2018 г. и включва план за стимулиране на производството на биологични храни, насърчаване на потреблението и подобряване на устойчивостта.

Развитието на отношенията и нормативната уредба в областта на биологичното земеделие в ЕС стартира още през 70-те години на 20-ти век със създаването през 1972 г. във Франция на Международната федерация на движенията за биологично земеделие (IFOAM – Organics International) с идеята за разпространение на информация за правилата и принципите на биологичното земеделие в света. Целта на организацията е да създава международна рамка на правилата за биологичното земеделие. Нормите на федерацията (IFOAM Norms) се ревизират на всеки четири години и сертификацията спрямо тях е на доброволни начала. През 80-те години се засилва натискът от страна на производители и потребители за създаване на законодателство, свързано с биологичното земеделие и правителствата на ЕС започват първи стъпки за създаването на единни правила за биологично производство. Биологичното производство, етикетването и контролът в ЕС се регулират от 1991 г., когато се създават първите официални правила за означаване на биологичните продукти. Сертификацията, която до този момент е доброволна, става задължителна за производители и вносители на биологични продукти и суровини. В този момент европейският пазар за биологични продукти показва перспектива за развитие и е добра възможност за експорт на продукция на по-висока цена. Приемането на Регламент на Съвета №2092/91 се превръща в общоприет, универсален стандарт за биологично производство, като политиката в областта на биологичното земеделие се впила в Общата селскостопанска политика на ЕС. Обхватът на политиката включва производството и предлагането на растителни продукти, а през 1999 г., с приемането на Регламент на Съвета №1804/98, се въвеждат допълнителни изисквания за производство на животинска продукция по биологичен начин и се регулират изискванията към фуражните храни, ветеринарно-медицинското обслужване, оползотворяването на оборската тор и др. Важността на тези основни норми се опреде-

ля от факта, че се определят общи минимални стандарти в областта на биологичното производство за целия ЕС; разрешава се вносът на биологични продукти от страни извън ЕС, но при спазване на изискванията за производство и контрол в Съюза; създават се условия за повишаване на доверието на потребителите към биологичните продукти; създават се условия страните да въвеждат и по-строги стандарти; забранява се използването на генномодифицирани организми и продукти, свързани с тях. Правилата, определени през 90-те години на миналия век, действат до 2008 г. и са заменени с нови, действащи и до този момент. Понастоящем изискванията на ЕС за биологичното производство са определени от Регламент (ЕО) № 834/2007, определящ целите, задачите и принципите на биологичното производство. Два регламента за прилагане (№889/2008 и №1235/2008) описват подробно правилата за биологично производство, етикетиране, контрол и внос. Всички продукти, етикетирани като органични и продавани в ЕС, трябва да бъдат произведени съгласно тези разпоредби. Във времето Европейската комисия непрекъснато актуализира разпоредбите за прилагане, като се допълват от няколко акта относно производството, дистрибуцията и маркетинга на биологичните продукти. По отношение на производството основните актуализации на правилата за прилагане, издадени досега, се отнасят до биологични дрожди (№1254/2008), биологични аквакултури (№710/2009) и биологични вина (№203/2012). Що се отнася до правилата за внос, най-важно е споразумението за еквивалентност между стандартите на ЕС и САЩ (№126/2012). Действията на Регламент (ЕО) №834/2007 ще са общовалидни до 31.12.2021 г. предвид факта, че след дълъг процес на преразглеждане новият регламент за биологични продукти (ЕС) 848/2018 беше публикуван през юни 2018 г. и ще се прилага от 1 януари 2022 г.

С приемането на новия Регламент (ЕО) №834/2018 относно биологичното производство и етикетирането на биологични продукти и за отмяна на Регламент (ЕО) №834/2007 се цели постигане на: принос за опазването на околната среда и климата; запазване на дългосрочното плодородие на почвите; принос за висока степен на биологично разнообразие; съществен принос за нетоксична околна среда; принос за високи стандарти за хуманно отношение към животните; благоприятстване на късите вериги за доставки и местното производство; насърчаване на опазването на застрашени от изчезване редки и

местни породи; принос за развитието на предлагането на растителен генетичен материал, приспособен към специфичните нужди и цели на биологичното земеделие; принос за висока степен на биологично разнообразие, по-специално като се използва разнообразен растителен генетичен материал; насърчаване на развитието на дейности за биологично отглеждане на растения с цел принос за благоприятни икономически перспективи на сектора на биологичното производство.

Новото законодателство на ЕС в областта на биологичното земеделие се основава на спазването на общи и специфични принципи (гл. II), по-важните от които са насочени към: съобразяване със системите и циклите в природата и запазване и подобряване на състоянието на почвата, водата и въздуха, на здравето на растенията и животните и на равновесието между тях; запазване на елементите на природния ландшафт; използване по отговорен начин на енергията и природните ресурси като вода, почва, органична материя и въздух; производство на голямо разнообразие от висококачествени храни и други селскостопански и аквакултурни продукти, които отговарят на потребителското търсене на стоки, произведени чрез прилагане на процеси, които не вредят на околната среда, човешкото здраве, здравето на растенията или здравеопазването на животните и хуманното отношение към тях; гарантиране на биологичния характер на производството на всички етапи на производството, преработката и разпространението на храни и фуражи; адекватно разработване и управление на биологични процеси, основани на екологичните системи; ограничаване на използването на външни ресурси; приспособяване на производствения процес към местните условия; спазване на високо равнище на хуманно отношение към животните и др. Прилагането на принципите предполага забрана за използване на ГМО; забрана за използване на йонизиращо лъчение; ограничаване на използването на изкуствени торове, хербициди и пестициди; забрана за употребата на хормони и ограничаване на употребата на антибиотици само до случаите, когато това е необходимо за здравето на животните и др. Определени са специфични принципи, приложими за селскостопанските дейности, преработката на биологични храни, преработката на биологични фуражи.

Правилата на Европейския съюз за биологично земеделие, включени в Регламент (ЕО) №834/2018 обхващат селскостопански проду-

кти, включително аквакултури и дрожди, като включват всеки етап от производствения процес — от семената до крайния преработен хранителен продукт, в т.ч.: семена и посадъчен материал, като резници, коренища и др., от които се отглеждат растения или култури; живи продукти или продукти, които не се нуждаят от допълнителна преработка; фуражи; продукти с множество съставки или преработени селскостопански продукти за храна и др. Регламентите на ЕС относно биологичното производство изключват продукти от риболов и лов на диви животни, но включват събирането на диворастващи растения.

Производителите на биологични продукти трябва да възприемат различни подходи за поддържане на плодородието на почвата и здравето на животните и растенията, включително: сеитбообращение; отглеждане на растения, които обогатяват почвата с азот, и на други зелени култури, за да се възстанови плодородието на почвата; забрана за използване на минерални азотни торове; за да се намали въздействието на плевелите и вредителите, стопаните, практикуващи биологично земеделие, избират устойчиви сортове и породи и техники, способстващи за естествен контрол на вредителите; насърчаване на естествената имунологична защита на животните; за опазване на здравето на животните, стопаните, практикуващи биологично земеделие, е необходимо да предотвратят превишаването на гъстотата на отглеждане и др. На производителите на биологична животинска продукция е определено да спазват специфични правила, ако желаят да предлагат своите продукти на пазара като биологични, които да спомогнат за изграждането на обществено доверие и да гарантират, че отглежданите по биологичен начин животни се държат отделно от небиологичните.

В областта на агрохранителната верига новите правила обхващат всички етапи на производството, обработката и разпространението (от първичното производство до съхранението, преработката, транспорта, разпространението и доставката до крайния потребител). Всички биологични продукти в ЕС следват строги правила от фермата до трапезата, включващи ясни правила за етикетирането и специфични ограничения за веществата, които могат да се влагат в храните и фуражите, и ограничен списък на одобрените добавки и спомагателни вещества, които се използват в биологичното производство. Освен това специфични принципи ръководят одобряването на външни добавки, като торове, пестициди и добавки в храните, така

че само вещества и съединения, посочени като одобрени в специфично законодателство, могат да се използват за биологични продукти.

Обявената пандемия от COVID-19 през 2020 г. отправи сериозни предизвикателства пред биологичното производство, които нямаше как да се предвидят при приемането на Регламент (ЕО) №834/2018, и затрудни операторите на биологични продукти (производители и вносители) да се адаптират към изискванията на новото законодателство, което трябваше да влезе в сила от 1 януари 2021 г., поради което с приемането на Регламент (ЕС) 1693/2020 от ноември 2020 г. за изменение на Регламент (ЕО) №834/2018 се отложиха сроковете за прилагане на разпоредбите с една догодина и съгласно чл. 60 на Регламент (ЕО) №834/2018 встъпването му в сила се измени на 1 януари 2022 г.

Законодателството на България по отношение на биологичното производство се развива в контекста на отношенията по присъединяване и след присъединяване с ЕС. Обща рамка, в т.ч. за селскостопански дейности, са нормативните актове в областта на опазването на околната среда, обхващащи защита на водите, въздуха, здравето на човека, флората и фауната, издавани от Министерството на околната среда и водите. В този смисъл един от най-ефективните подходи в областта на селскостопанското производство по отношение на околната среда е биологичното земеделие. Специфични нормативни актове, уреждащи отношения, свързани с производството на селскостопанска продукция, имат Законът за защита на растенията, Законът за животновъдството, Законът за храните, Законът за агрохранителната верига, Законът за биологичното разнообразие, Законът за водите, Законът за опазване на околната среда, Законът за опазване на почвите от замърсяване, Законът за опазване на земеделските земи, Законът за ветеринарномедицинската дейност и др.

Въвеждането на европейското законодателство във връзка с биологичното земеделие намери проявление в приетите през 2001 г. Наредба №22/04.07.2001 г. на МЗХГ за биологично производство на растения, растителни продукти и храни от растителен произход и неговото означаване върху тях (обн. ДВ 68/3.8.2001 г.) и Наредба №35 на МЗХГ от 30.08.2001 г. за биологичното производство на животни, животински продукти и храни от животински произход и неговото означаване върху тях (обн. ДВ 80/18.9.2001 г.). Във връзка с биологичното производство, в областта на растениевъдството се вмения

дейности по: запазване и повишаване на плодородието на почвата; начините за борба с неприятели, вредители, болести и плевели по растенията; използването на семена и посадъчен материал. Във връзка с биологичното производство, в областта на животновъдното производство се вмениха изисквания, свързани с: произхода на животните; храненето на животните; провеждането на профилактични мероприятия; максималния брой животни на хектар в зависимост от вида и категорията им и др.

В периода на предприєдиняване на България към ЕС биологичното земеделие е един акцентите в Специалната подготвителна програма за развитие на земеделието, действаща 2001-2006 г., като се въведе подпомагане както на биологични производители, така и на производители в преход.

В периода след 2007 г. биологичното земеделие е важен приоритет в политиката за развитие на земеделието в България и един от акцентите на Общата селскостопанска политика. С политиката се цели насърчаване на земеделските производители за преминаване към или поддържане на биологично земеделие, което има екологични, икономически и социални измерения. Прилагането на Общата организация на пазарите на земеделски продукти и промените в европейското законодателство предопределиха изменение на законодателството ни във връзка с биологичното производство, което доведе до отмяна на предходните наредби и приемане на Наредба №1 от 7 февруари 2013 г. на МЗХ за прилагане на правилата на биологично производство на растения, животни и аквакултури, растителни, животински продукти, продукти от аквакултури и храни, тяхното етикетирание и контрола върху производството и етикетирането. С наредбата се определиха условията и редът за: прилагане на правилата на биологично производство на растения, животни и аквакултури, растителни, животински продукти, продукти от аквакултури и храни, тяхното етикетирание и контрола върху производството и етикетирането им съгласно изискванията на Регламент (ЕО) №834/2007 и Регламент (ЕО) №889/2008 на Европейската комисия; създаване и поддържане на информационна база данни на производители, преработватели и търговци на земеделски продукти и храни, произведени по правилата за биологично производство, както и на лица, които осъществяват контрол за спазване на правилата за биологично производство; прилагане на правила за преход към биологично производство; прилагане на правила за

внос от трети държави на биологични растения, животни и аквакултури, растителни, животински продукти, продукти от аквакултури и храни; издаване на разрешение за контролна дейност и последващ официален надзор върху дейността на контролиращите лица; състава и функциите на постоянната междуетовствена консултативна комисия по биологично земеделие; официален контрол на биологично произведени земеделски продукти и храни в търговската мрежа.

Приемането на Наредба №1/2013 създаде условия за извеждане на биологичното земеделие като приоритетен сектор на селското стопанство в периода 2014-2020 г. (в т.ч. увеличаване на броя на операторите, нарастване на площите, икономическо развитие на селските райони). Запазиха се положителните тенденции, свързани с увеличаване на броя на операторите и размера на площите, включени в система на контрол, както и нарастване на видовото разнообразие на отглежданите по биологичен начин култури и селскостопански животни, подобриха се условията на контрол и надзор (МЗХ 2014).

В периода 2007-2013 г. биологичното земеделие се подпомагаше чрез Програмата за развитие на селските райони (ППСР), по мярка „Агроекология и климат“, а в периода 2014-2020 г. подпомагането на земеделските стопани, извършващи земеделски дейности, насочени към подобряване на опазването на околната среда, се осъществява по Мярка 11 „Биологично земеделие“ на ППСР (2014-2020). Условията и редът за подпомагане са утвърдени с Наредба №4 от 24.02.2015 г. за прилагане на мярка 11 „Биологично земеделие“ от ППСР за периода 2014-2020 г. (в т.ч. Подмярка 11.1 „Плащания за преминаване към биологично земеделие за хектар ИЗП“ и Подмярка 11.2 „Плащания за поддържане на биологичното земеделие за хектар ИЗП“). Мярката за биологично земеделие има положителен ефект и принос за развитие на сектора, подпомага устойчивостта в развитието на селските райони, допринася за подобряване на околната среда и смекчаването на последиците от изменението на климата, съдейства за поддържането на голям брой малки и средни ферми, повечето от които са семейни.

Промените в законодателството на ЕС от 2018 г. доведоха до изменения в нормите и в България, което наложи отмяна на Наредба №1/2013 г. и приемането на Наредба №5 от 3.09.2018 г. за прилагане на правилата на биологично производство, етикетиране и контрол и за издаване на разрешение за контролна дейност за спазване на правилата на биологичното производство, както и за последващ официален

лен надзор върху контролиращите лица (изд. от МЗХГ, обн. ДВ, бр. 75 от 11.09.2018 г.). Наредбата определя: прилагане на правилата на биологично производство; създаване и поддържане на информационни бази данни; прилагане на правила за преход към биологично производство; внос от трети държави на биологични продукти и храни; издаване на разрешение за контролна дейност; състава и функциите на постоянната междуведомствена консултативна комисия по биологично производство; официален контрол на биологично произведени земеделски продукти и храни; взаимодействие между институции.

След приемане на Програмата за развитие на селските райони 2023-2027 за първи път ще се прилагат еко-схеми за поддържане на биологичното земеделие по Първи стълб в новата Обща селскостопанска политика. Целта е да се осигури допълнителен стимул за биопроизводителите като добавка към основното подпомагане за устойчивост в директните плащания, което ще насърчи развитието на сектора. Едната еко-схема е насочена към отглеждане по биологичен начин на селскостопански животни, а другата към биоземеделски площи. Разработването им е по предложение на браншовите организации в сектора. Очаква се подкрепата да е под формата на годишно плащане на хектар земеделска земя или животинска единица, преминали периода на преход към биологично производство и сертифицирани като биологични. Ангажиментите са за период от една календарна година. Операторите трябва да спазват изискванията относно биологичното производство и етикетирането на биологични продукти. Друго условие за подпомагане е те да имат сключен договор с контролиращо лице за биологично производство, одобрено от министъра на земеделието, храните и горите.

Новите предизвикателства за развитие на биологичното земеделие в следващото десетилетие е секторът да се включи успешно в политиката на Европа за Европейския зелен пакт, който да доведе до устойчива и неутрална по отношение на климата Европа. В Европейския зелен пакт се подчертава ключовото значение на биологичното земеделие за преход към устойчива хранителна система, а занимаващите се с биологично производство земеделски стопани са идентифицирани като „пионери“ в устойчивостта на земеделието в бъдеще (Европейска комисия 2021). В Стратегията за биологичното разнообразие до 2030 г. и Стратегията „От фермата до трапезата“, както и с предстоящия план за действие за нулево замърсяване на въз-

духа, водите и почвите се определят конкретни действия, обхващащи цялата верига – от производството на храни до консумацията – които също така включват международно сътрудничество по отношение на устойчивите продоволствени системи. Едновременно с това пандемията от COVID-19 се оказва голямо предизвикателство за ЕС, като се отрази върху икономиката, здравето и социалните системи, което предпостави необходимостта от развитие на устойчиви модели за производство и потребление на биологични храни. В приетите стратегически документи се залага важна роля на биологичното земеделие за възстановяването на Европа по екологичен начин.

В контекста на Стратегията „От фермата до трапезата“ Европейската комисия постави цел „до 2030 г. най-малко 25% от земеделската земя на ЕС да бъде обработвана по правилата на биологичното земеделие и значително да се увеличи биологичното отглеждане на аквакултури“ и се подчертава значимостта на биологичното земеделие, да се намали използването на пестициди с 50%, да се намали използването на изкуствени торове с 20% и да се намали използването на антимикробни средства за селскостопанските животни с 50%. Понастоящем България значително се отдалечава от тези цели, което предполага разработването на национална стратегия относно биологичното земеделие, обвързана с национални цели.

Планът за действие е организиран около три направления, които отразяват структурата на веригата на доставките на храни (производство, преработка, търговци на дребно и потребители):

1) *Биологични храни и продукти за всички: стимулиране на търсенето и гарантиране на доверието на потребителите.* За да се подкрепят положителните промени в сектора на биологичното производство и да се поддържа балансиран и рентабилен пазар за биологичните оператори, е от съществено значение да се насърчи съвкупното търсене на биологични продукти. Растежът на потреблението на биологични продукти е от жизненоважно значение, за да се насърчат земеделските стопани да преминат към биологично производство.

2) *Стимулиране на прехода и укрепване на цялата верига за създаване на стойност.* Необходими са допълнителни стимули за производството, за да се постигнат целите в съответствие с практиките в биологичното земеделие и значително да се разрасне биологичната аквакултура.

3) *Биологичното производство като пример за подражание:*

подобряване на приноса на биологичното земеделие за устойчивостта. Необходимо е допълнително да се увеличи приносът на сектора на биологичното производство за устойчивостта и справянето с екологичните предизвикателства.

Чрез приетия План за действие за развитието на биологичното производство в ЕС не само се продължават някои от съществуващите успешни действия, но също така се предвиждат редица нови дейности и се търсят разнообразни източници на финансиране. Промените в регулациите в областта на биологичното производство на ниво ЕС и в България следва да се насочат към: укрепване на системата за контрол с цел засилване на потребителското доверие в системата на ЕС за биологично производство; нови правила за производителите, които ще улеснят преминаването на малки земеделски стопани към биологично производство; нови правила относно вносните биологични продукти, за да се гарантира, че всички продавани в ЕС биологични продукти отговарят на едни и същи стандарти; разширяване на гамата от продукти, които могат да се продават като биологични.

В опит да се отговори на променящите се изисквания за биологичното земеделие, през август 2019 г. правителството на България прие Национален план за действие за развитие на биологичното производство, включващ няколко цели:

1) *Подобряване на ефективността на биологичното производство и разширяване на националния вътрешен пазар на биологични продукти.* Освен увеличаване на производството и асортимента на биологична продукция се определя необходимостта от популяризиране на биологичната продукция сред потребителите едновременно с повишаване на тяхната информираност, както и увеличение на преработката за създаване на продукти с добавена стойност.

2) *Поддържане на ефективна институционално-нормативна рамка за развитие на биологичното земеделие и ефективна система за контрол и надзор.* Подобряването на институционалната подкрепа следва да включва повече заинтересовани страни в управление на процесите, свързани с биологичното производство, усъвършенстване на законодателството и подобряване на надзора. Определяща необходимост е развитие на законодателството в посока гарантиране на съответствието на биологичното производство чрез подобряване на системата за контрол, подобряване на сътрудничеството между компетентните органи (министерство, сертифициращи лица, контролни

органи), актуализиране на нормативната уредна в контекста на националните специфики в развитието на биологичния сектор.

3) *Стимулиране на ориентирани към практиката научни изследвания, образование, обучение и консултантска дейност в областта на биологичното производство.* Възприема се разбирането, че е необходимо, от една страна, развитие на научните постижения и технологичните иновации в областта на биологичното производство, а от друга, разширяване на обучението в средните училища, университетите, професионалното обучение, консултантското обслужване на дейности, свързани с биологичното земеделие.

Заключение

В заключение може да се обобщи, че биологичното земеделие ще увеличава значимостта в икономическата и аграрната политика на страните от Европейския съюз и България в следващите десетилетия с идея да се превърне във водещ метод за отглеждане на земеделски култури и селскостопански животни. На биологичното земеделие се отделя водеща позиция в постигането на устойчивост на хранителната система. Без съмнение целите на ЕС по отношение на биологичното земеделие са твърде амбициозни и за да се достигнат се налага развитие на регулациите, подобряване на институционалната и финансовата подкрепа, усъвършенстване на образователната култура и осъществяване на консултантска помощ.

Решенията на предизвикателствата, стоящи пред биологичното земеделие, могат да се търсят в няколко направления:

Първо, стимулиране на земеделските производители от конвенционални да се трансформират в биологични и насърчаване на прехода – чрез подкрепа на по-високите разходи, разширяване на финансовата помощ при преход изискващ по-високи разходи, финансова помощ на инвестициите, свързани с биологично производство, организиране на информационни кампании и мрежи за производители, стимулиране на преработката на първична продукция с биологичен характер и др.

Второ, стимулиране на потреблението – чрез подобряване на информираността, чрез информационни кампании за потребителите, подобряване на пазарния достъп чрез стимулиране на късите вериги на доставки, намаляване на цените на биологичните продукти чрез

въвеждане на данъчни облекчения (напр. освобождаване на биологичните продукти от ДДС), стимулиране на биологични храни в публичния сектор и др.

Трето, облекчаване на режима за сертификация и провеждане на ефективен контрол върху биологичното производство на храни, сертифициране на група стопани, предотвратяване на измамите с храни, подобряване на проследимостта на биологичните продукти, развитие на дигитализацията в посока подобряване на проследяемостта (напр. чрез блокчейн технологии) и т.н.

Използвана литература:

1. Agapieva-Aliosman, V., Dirimanova, V. (2021). The Role of Organic Farming for the Development of Agricultural Sector in Bulgaria. // Scientific Papers Series Management, Economic Engineering in Agriculture and Rural Development, №21(2), pp. 13-18.

2. Branzova, P. (2021). Initsiativi na Evropeyskia sayuz za nasarchavane na biologichното zemedelie. // Agrobiznesat i selskite rayoni - iкономика, inovatsii i rastezh, Varna: Nauka i iкономика, pp. 264-269.

3. Branzova, P. H. (2019). Organic Farming in Bulgaria and EU - Comperative Dimension. // Economics Studies, №28(1), pp. 183-187.

4. Dushkova, M. (2021). Biozemedeliето i bezopasnostta na hranite. // Agrobiznesat i selskite rayoni - iкономика, inovatsii i rastezh, Varna: Nauka i iкономика, pp. 270-279.

5. Dzhabarova, Yu., Lulcheva, I. (2012). Potentsialat na biologichното zemedelie za zhizneno razvitie na selskite rayoni. // Agrarni nauki, №4(9).

6. European Commission. Action Plan for the future of Organic Production in the European Union. COM (2014). 179 final. Brussel.

7. European Commission. A Farm to Fork Strategy for a fair, healthy and environmentally-friendly food system. COM (2020). 381 final. Brussel.

8. European Commission. EU Biodiversity Strategy for 2030 Bringing nature back into our lives. COM (2020). 380 final. Brussel.

9. European Commission. Action plan for the development of organic production. COM (2021). 141 final.

10. European Union. (2021). (https://ec.europa.eu/info/food-farming-fisheries/farming/organic-farming/organics-glance_bg)

11. FAO&WTO. Codex Alimentarius, 1963.

12. Grigorova, Z., Arabska, E. (2013). Vazmozhnosti na biologichnoto zemedelie za opazvane na biologichnoto raznoobrazie i postigane na ustoychivo razvitie. Plovdiv: VUARR, pp. 136-145.

13. Ivanov, B. et al. (2020). Analiz na sastoyaniето na selskoto stopanstvo i hranitelno-vkusovata promishlenost. SWOT analiz. Sofia: Institut po agrarna i ekonomika.

14. Kabakchieva, Ts. (2017). Realnost i perspektivi za razvitie na biologichnoto zemedelie v Bulgaria. // Dialog, №4, pp. 47-65.

15. Kostadinova, N., Aleksiev, G., Stankov, K. (2016). Sastoyanie i tendentsii na biologichnoto zemedelie v Bulgaria. // Upravlennie I ustoychivo razvitie, №60 (5), pp. 71-76.

16. Kostadinova, P., Popov, V. (2012). Basic Principles and Methods of Organic Farming. // NEW KNOWLEDGE, №1(3), pp. 55-63.

17. Krasteva, I. (2017). Vazmozhnosti i perspektivi za razvitie na biologichnoto proizvodstvo v Bulgaria. // Eastern Academic Journal, №4, pp. 41-51.

18. Mitova, D. (2014). Biologichnoto proizvodstvo – prioritet na balgarskoto zemedelie v novia programen period 2014–2020 g. // Ikonomika i upravlenie na selskoto stopanstvo, №59(3), pp. 3-16.

19. MZH. Razvitie na biologichnoto zemedelie v Bulgaria. Sofia: MZH, 2014.

20. MZHG. (2020). Agraren доклад. Sofia: MZHG (https://www.mzh.government.bg/media/filer_public/2020/12/03/agd_2020_web.pdf).

21. Nikolova, M. (2013). Biologichnoto zemedelie - sastoyanie i potentsial za razvitie. Svishtov: D.A.Tsenov.

22. Nikolova, M. (2021). Analiz na sastoyaniето i tendentsiite v razvitiето na bioproizvodstvoto v Severen tsentralen rayon. // Agrobiznesat i selskite rayoni - i ekonomika, inovatsii i rastezh. Varna: Nauka i i ekonomika, pp. 255-263.

23. Stoyanov, K., Doncheva, D. (2018). Potentsial na biologichnoto zemedelie za povishavane na konkurentnosposobnostta na selskite rayoni. Predizvikatelstva pred agrarnia biznes i selskite rayoni. Sofia: IK-UNSS, pp. 185-190.

24. Stoyanova, A. (2021). Savremenni podhodi za upravlenie bezopasnostta na hranite. Varna: Nauka i i ekonomika.

25. Willer, H. et al. (2021). The World of Organic Agriculture. Statistic&Emerging Trend. FiBL&IFOAM - Organic International, Bonn, 2021 (<https://www.organic-world.net/yearbook/yearbook-2021.html>).

26. IFOAM. (n.d.). (<https://www.ifoam.bio/why-organic/shaping-agriculture/four-principles-organic>).

27. <https://www.ifoam.bio/why-organic/shaping-agriculture/four-principles-organic>.

За контакти: гл. ас. д-р Дамян Кирчев
Икономически университет – Варна
Катедра „Аграрна икономика“
dkirechev@ue-varna.bg